Bir Gelecek Tasavvuru Olarak Türk Konseyi

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile birlikte gündeme gelen bağımsız işbirliği denemeleri, belli oranda başarılı olsa da, istenilen seviyeden hala çok uzak görünmektedir. Belirli ülkeler arasında oldukça iyi ikili işbirliği olsa da bu tüm Türk Cumhuriyetlerini kapsayacak bir boyutta bulunmuyor. Bu ihtiyaçtan doğan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi/Keneşi) çerçevesinde inşa edilmeye çalışılan işbirliği arayışları, bu girişimlerin en dikkat çekeni durumundadır. Otuz yılda Türk Cumhuriyetleri arasında pek çok zirve gerçekleştirilse de özellikle Özbekistan ve Türkmenistan'ın Konsey içerisinde yer almaması, günümüze kadar arzu edilen neticelerin alınamamasındaki iç sebeplerin başında geliyor. Buna rağmen 2018 yılında Macaristan'ın Türk Konseyi'ne gözlemci üye olarak katılması, Eylül 2019'da Özbekistan'ın konsey üyeliği için başvuru yapması ve Türkmenistan'ın da üyeliğinin gündeme gelmesi yukarıdaki sıkıntıların aşılması konusunda yeni ve umut verici bir süreci başlattı.

Zirveler Süreci

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte 1992 yılında başlayan ve Türk Konseyi Sekretaryası'nın kurulduğu 2010 yılına kadar devam eden süreçte, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan Devlet Başkanları arasında 'Zirveler Süreci' olarak isimlendirilen 10 zirve toplantısı gerçekleştirildi.

1990'ların başında büyük bir heyecanla başlayan zirvelerde, gümrük, serbest ticaret, ortak bir banka kurulması, telekomünikasyon, ulaşım, doğal kaynaklar gibi pek çok konuda işbirliği için görüşmeler gerçekleştirildi. Buna rağmen dönem içerisinde beklentilerin somut adımlara dönüşmemesi, zamanla zirvelere verilen önemi azalttı. Yine de 2001 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen toplantıda dönemin Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in zirveler süreci çerçevesinde Aksakallılar Konseyi ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi kurulmasını önermesi değerli bir adımdı. Aynı zirvede dönemin Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev de Zirve Daimi Sekreteryası'nın oluşturulmasını gündeme getirdi.

Bu gelişmelere rağmen bu toplantıdan ancak 5 yıl sonra yeni bir zirve gerçekleştirilebildi ve Özbekistan zirveye katılmazken, Türkmenistan da Büyükelçi düzeyinde temsil edildi. Özbekistan'ın bu kararında hem Türkiye hem de komşularıyla yaşadığı sorunlu ilişkiler etkili oldu. Uzun bir süre zirvelerde Özbekistan'ın yer almaması ise Türk Dünyasının işbirliği açısından önemli bir handikap olarak görüldü.

Türk Konseyi'nin Kurulması ve İşleyişi

İstenilen birlik tam olarak sağlanamasa da Ekim 2009'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in ev sahipliğinde Nahçivan'da gerçekleştirilen zirvede daha somut adımlar atıldı. Zirve sırasında Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi/Keneşi) kurulmasına dair "Nahçivan Anlaşması" Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından imzalandı. Ulusal parlamentolarda onaylanan anlaşma, 17 Kasım 2010'da resmi olarak yürürlüğe girdi ve ilişkilerde yeni bir dönemin kapısı aralanmış oldu.[1] Ancak, o dönemde Türkmenistan'ın, dış politikasının temel dinamiği olarak "daimi tarafsızlık" ilkesini gerekçe göstererek anlaşmaya katılmaması sorunların nihayete ermediğini göstermişti.

Nahçivan Anlaşması ardından 2010 yılında İstanbul'da düzenlenen yeni bir zirve toplantısında Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksakallar Heyeti ve Sekreterya gibi bölümleri barındıran Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi resmi olarak hayata geçirildi. Konseyin İstanbul'daki daimi Sekretaryası'na ilk Genel Sekreter olarak oldukça tecrübeli bir Büyükelçi olan Halil Akıncı atanmış ve artık düzenlenen zirveler, Türk Konseyi Zirveleri olarak anılmaya başlanmıştır.

Türk Konseyi'nin ana karar organı, Dönem Başkanlığı'nı üstlenen ülke tarafından başkanlık edilen Devlet Başkanları Konseyi'dir. Dönem Başkanlığı, üye ülkeler arasında alfabetik sıraya göre belirlenmektedir. Türk Konseyi'nin faaliyetleri İstanbul'daki daimi Sekreterya tarafından koordine edilmektedir. Türk Konseyi,

aynı zamanda Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Teşkilatı (TÜRKPA), Türk İş Konseyi, Türk Akademisi ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) gibi mevcut işbirliği mekanizmaları için bir şemsiye kuruluş niteliği taşımaktadır.

Türk Konseyi Zirveleri ve Yeni Dengeler

Türk Konseyi'nin ilk zirve toplantısı, Ekim 2011'de 'Ekonomik ve Ticari İşbirliği' gündemiyle Almatı'da gerçekleştirildi. Zirve sırasında Konsey'in kurumsallaşmasına ilişkin anlaşma ve tüzükler sonuçlandırıldı. Zirvenin en önemli sonucu olarak üye ülkelerin iş çevrelerini yakınlaştıracak Türk İş Konseyi tesis edildi.

Ağustos 2012'de Bişkek'te 'Eğitim, Bilim ve Kültürel İşbirliği' temasıyla ikinci bir zirve düzenlendi ve Türk Konseyi çatısı altında yeni kuruluşlar oluşturuldu. Bu noktada Astana'da Türk Akademisi ile birlikte Bakü'de bir Türk Kültür ve Mirası Vakfı'nın kurulmasına dair anlaşmalar gerçekleştirildi.

Türk Konseyi'nin üçüncü zirvesi, Ağustos 2013'te 'Ulaşım' temasıyla Azerbaycan'ın Gebele şehrinde gerçekleştirilirken, dördüncü zirve Ağustos 2014'te 'Turizm Alanında İşbirliği' konseptiyle Bodrum'da yapıldı. Konseyin üye ülkeleri olan Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın Cumhurbaşkanlarının yanında Türkmenistan Cumhurbaşkanı'nın da zirveye katılması önemli bir gelişme olarak nitelendirildi.

Türk Konseyi'nin beşinci zirvesi, 'medya ve enformasyon alanında işbirliği' düşüncesiyle Eylül 2015'te Astana'da gerçekleştirilirken, altıncı zirve Eylül 2018'de 'Gençlik ve Ulusal Sporlar' temasıyla Kırgızistan'da yapıldı. Kırgızistan'da gerçekleştirilen zirveye üye ülkelerin Cumhurbaşkanlarının yanında Macaristan Devlet Başkanı Viktor Orban'ın ve yıllar sonra Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'in de katılması Türk Konseyi'nin daha aktif hareket etmesi açısından bir umut oldu. Macaristan, bu zirvede Konseyin gözlemci üyesi haline geldi.

Gözlemci üyelikle ilgili Macaristan Başbakanı Viktor Orban, Macarların Türk kökenli olduğunu belirtirken, Macarcanın Türk diliyle bağlantılı olduğunu dile getirdi. Avrupa Birliği üyesi olan Macaristan'ın Konseye üyeliği, Türk Dünyası ile Avrupa topluluklarının ilişkileri açısından da oldukça önemli bir gelişmedir.

2016 yılında Özbekistan'da İslam Kerimov'un ölümün ardından iktidara gelen Şevket Mirziyoyev, kısa süre içerisinde diplomatik anlamda önemli adımlar atarak ülkeyi uluslararası toplumla entegre etmeyi başardı. Türkiye başta olmak üzere tüm Türk Dünyası ile olan ilişkileri geliştirirken, Eylül 2019'da Özbekistan'ın Türk Konseyi'ne katılım kararı alması ciddi bir kırılma noktası oluşturdu. Türk Konseyi Sekreteryası'na başvuru yapan Özbekistan'ın kısa bir süre içerisinde resmi süreci tamamlayacağı bildiriliyor. Nahçivan Anlaşması'nın 10. yılına denk gelen bu adım, Türk Konseyi'ne güç katacağı gibi, bölgesel denklemi de etkileyecektir.

Türk Konseyi'nin Avrupa ofisinin 19 Eylül 2019'da Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de açılması, konseyin Doğu-Batı eksenindeki gücü ve konumu açısından oldukça değerli bir fırsat ortamı doğuracak gibi görünmektedir.

Daimi tarafsızlık statütüsünden dolayı uluslararası anlaşmalara imzacı olmaktan çekinen Türkmenistan, yine de Türk Konseyi'ne yakın bir gelecekte katılım kararı alabilir. Hem Çavuşoğlu hem de Amreyev konu ile ilgili Türkmenistan'dan olumlu dönüş aldıklarına dair açıklamalarda bulundular. Son dönemde özellikle doğalgaz satışı/dağıtımı konusunda oldukça ciddi problemler yaşayan Türkmenistan, yeni işbirliği olanakları aramaktadır. Bu konuda Türk Konseyi, Aşkabat yönetimi için önemli bir ortak haline gelebilir.

Türk Konseyi'nin Geleceği

Yaşanan olumlu gelişmelere karşılık Türk Konseyi'nin organizasyon anlamında pek çok problemi bulunmaktadır. Konsey organları ve Konsey çatısı altındaki kuruluşların görev tanımları, alanları ve işleyiş biçimleri yeteri kadar açık bir biçimde belirlenmemiştir. Bunun yanında günümüze kadar somut bir hedefin (örneğin gümrük birliği yahut serbest ticaret) üzerinde durulmaması da Konseyin önemini

sınırlandırmaktadır. Kültürel ve jeopolitik olarak benzer olmalarına rağmen kimi ülkelerin Konsey'e üyelikten kaçınması, örgütün ciddiyeti ve gerçekliğini sınırlandırmakta ve etkisini azaltmaktadır. Ancak yeni dönemde Özbekistan'ın katılımı, Macaristan'ın gözlemci üyeliği ve Türkmenistan'ın da üyelik için yeşil ışık yakması, Türk Konseyi'ni çok daha güçlü ve görünür hale getirebilir.

Avrupa Birliği'nin, oldukça iyi örgütlü ve organize bir yapı olarak günümüzdeki işleyişine ve organizasyonuna ulaşana dek pek çok farklı aşamadan geçtiği göz önüne alınınca, benzer uzun süreçlerin Türk Konseyi için de yaşanması sürpriz olmayacaktır. Bu dönüşüm sadece örgütlenme düzeyinde değil, işbirliğinin felsefi temelleri ve bunların dönüşümünde de yaşanmaktadır. Dolayısıyla, Türk Dünyasının işbirliği noktasında da sadece siyasi yakınlaşmalar değil, kültürel, ekonomik ve toplumsal anlamda birçok altyapının oluşturulması kaçınılmaz görünmektedir.

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Macaristan ve Türkmenistan ile birlikte 200 milyona yaklaşan bir nüfus, 1.5 trilyon dolarlık GSYH ve 5 milyon kilometrekareye yakın bir toprak parçasına sahip olan Türk Konseyi, var olandan çok daha büyük bir potansiyele sahiptir. Dünya ham petrol rezervleri açısından Kazakistan 12, Azerbaycan 20. sırada iken doğalgaz rezevleri açısından Türkmenistan 6. sıradadır. Özbekistan ise altın madenleri açısından oldukça zengindir. Bunların yanında üye ülkeler Doğu Akdeniz ve Hazar Denizi gibi petrol ve doğalgaz kaynaklarının yoğun olduğu bölgelere de kıyıdaştır. Ancak tüm bu değerlere rağmen üye ülkeler arasındaki üretim ve ticaret konusunda potansiyelin oldukça altında kalınmıştır. Türk Konseyi'nin etkinliğini artırması hem var olan zenginliklerin doğru kullanımını hem de tüm Konsey üyeleri için ekonomik gelişimi ortaya çıkaracaktır.

Kaynakça

[1] Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçivan Anlaşması, Nahçivan, Türk Konseyi, Ekim 2009,